

Marjan Svetličič

Koga in zakaj stiska primež globalizacije?

POVZETEK: Avtor v članku analizira vpliv globalizacije na položaj delavcev in kapitala, na plače in zaposlenost ter ugotavlja, kdo je odgovoren za naraščajoče neenakosti, ki spremljajo globalizacijo nasploh, posebej pa globalizacijo dela. V teoretičnem okviru vzpostavi osnovo za kasnejše empirične analize. Tradicionalne teorije niso sposobne razložiti sodobnih gibanj plač in razmerij med delom in kapitalom niti v razvitih državah niti v državah v razvoju. Sodobne razlage kažejo, da so vzroki neenakosti in spremenjenega razmerja med delom in kapitalom bolj v tehnološkem napredku, usihanju povpraševanja po nekvalificiranem delu in strukturnih spremembah v mednarodni trgovini (npr. pojav vmesnih proizvodov). Stisk primeža pa je odvisen od objektivnih (tehnološki razvoj, strukturne spremembe ...) in subjektivnih dejavnikov (strategij, politike ..), torej ni nekaj, na kar ne bi imeli vpliva.

KLJUČNE BESEDE: globalizacija, teorija, plače, neenakosti, nezaposlenost, srednji razred, tehnološki napredek, strategija

1 Uvod

Globalizacija danes pretresa svet, politiko, poslovneže in akademike. Ne brez razloga, saj resnično globalni trgi danes tvorijo le okoli 20 % 28.000 milijard dolarjev vrednega bruto svetovnega proizvoda. Ocenjuje pa se, da se bo globalni delež čez 30 let povzpел že na 80 % (Bryan in Fraser 1999: 1). Popularno se na globalizacijo gleda kot na primež, ki neusmiljeno stiska zlasti delavce, obenem pa koristi kapitalu.

Za nekatere je globalizacija »grešni kozel« tako za nižanje plač kot za naraščanje nezaposlenosti, ukinjanje delovnih mest; ti tudi trdijo, da imajo od nje nekateri bistveno večje koristi kot drugi in da posledično takšna neenakomerna porazdelitev dohodkov škodi razvoju, saj na primer zavira možnosti izobraževanja. Optimisti pa menijo, da globalizacija dviga dohodke vsem, da se z njeno plimo, ob ustrezni politiki,¹ dvigajo vsi čolni. Med optimisti sta tudi nobelovca A. Sen in P. Samuelson. Sen meni, »da je globalizacija tako dobra stvar, da bi bilo strašno krivično, če bi od nje imeli koristi le nekateri. Moramo pa izboljšati porazdelitev koristi med državami in znotraj njih, med razredi, med mestom in vasjo, kar je mogoče doseči, če se razširi priložnosti« (po Wallace 2004: 7). Nobelovec P. Samuelson trdi, da »selektivni protekcijonizem /.../ lahko pomeni ustreliti se v lastno nogo. Če oba prirasta produktivnosti od inovacij (tistih, ki

1. Globalizacija je dobra, če je politika dobra (Jansen in Lee 2007: 87).

prispevajo porastu blaginje tvoje države, in tistih, ki jo znižujejo) prispevata k prirastu svetovne blaginje, potem je svobodna trgovina boljša za obe državi kot od s strani lobistov uvedene carine in kvote /.../, saj so carine gojišče gospodarske arterioskleroze» (2004: 142–143).

Spomnimo tudi, da je že Marx govoril o progresivnem osiromašenju delavstva, čeprav je bila in je za mnoge marksologe ta teza sporna. Končno veljavnih sklepov o gibanju neenakosti² ni na voljo, saj se mnenja razlikujejo glede na to, kako globalizacijo merimo, in odvisno od obdobja opazovanja (več v Milanović 2005; Svetličič 2004). Mnenja pa konvergirajo k oceni, da so se neenakosti v zadnjih dveh desetletjih poglobile (IMF, WEO 2007b: 136). To se nanaša na vse regije v svetu. Obenem pa so se dohodki na prebivalca povečali skoraj v vseh svetovnih regijah, vključno z najrevnejšimi. Revni so danes absolutno, ne pa relativno na boljšem kot v preteklosti, ker so se dohodki že prej premožnejših povečevali še hitreje (glej Jaumotte in Tytell 2007b).

Vzporedna krepitev globalizacije ter rast nezaposlenosti in zaostajanje rasti plač za rastjo produktivnosti (vsaj nekaterih vrst delavcev) krepi prepričanje, da je globalizacija povzročitelj rasti nezaposlenosti in padanja plač. Razvite države se bojijo, da bodo države v razvoju preplavile trg razvitih držav s svojim cenanim izvozom, ki je rezultat, kot pravijo, socialnega dampinga. Res je, da so delavski standardi in socialna zaščita v državah v razvoju nižji, da se ponekod dela v človeka nevrednih razmerah, da se izkorišča otroško delo in podobne obsojanja vredne stvari.³ Raziskave kažejo, da se pogosto zamenjuje vzroke in posledice, da je glavni razlog za otroško delo revščina. Z zmanjševanjem revščine tudi obseg otroškega dela upada. Edmonds in Pavčnikova (2006) sta pokazala, da je otroško delo manj verjetno v državah z večjim obsegom mednarodne menjave. To velja celo za trgovino najrevnejših z razvitimi državami in tudi za trgovino z nekvalificirano delovno intenzivnimi izdelki. To pa zato, ker trgujoče države postajajo tudi zavoljo trgovine bogatejše. Otroci pa delajo manj v bogatejših državah. Skupaj s Topalovo sta Edmonds in Pavčnikova na primeru Indije pokazala, da je odpiranje (globalizacija) po l. 1991 prispevalo k drastičnemu zmanjšanju obsega otroškega dela in porastu vključenosti otrok v izobraževanje (Edmonds in Pavčnik 2007). Vse, kar prispeva k odpravljanju revščine, bo torej prispevalo k izboljšanju položaja otrok.

Cilj članka je prispevati k razreševanju nekaterih odprtih dilem, kot je: ali globalizacija odločilno prispeva poglobljanju neenakosti in padanju dela dohodkov, ki pripada delu, skratka, ali je globalizacija temeljni grešni kozel za vse zlo v svetu, ter ugotoviti, kakšne so družbene posledice globalizacije, in končno, kaj storiti v zvezi s tem. Tega se lotevamo na multidisciplinarni način, čeprav se ukvarjamo predvsem z ekonomskimi vidiki globalizacije. Opiramo se predvsem na sekundarno literaturo. Najprej bo opredeljen teoretični okvir analize. Zatem bodo analizirani najpomembnejši trendi globalizacije

---

2. Več vemo o dohodkovnih, manj pa o premoženjskih neenakostih. Slednje so večje (glej v Svetličič 2004: 8).

3. Ocenjuje se, da v svetu dela 246 milijonov otrok. Od tega jih 171 milijonov opravlja nevarna opravila ali dela v nevarnih razmerah. V azijskih in pacifiških državah dela kar 19 odstotkov otrok med 5. in 14. letom (www.unicef.org/protection/index_childlabour.html).

dela, kako ti vplivajo na srednji razred. Sledi ugotavljanje, kdo je v primežu globalizacije (sociološki vidiki), kdo stiska ta primež ter kaj s tistimi, ki jih preveč stisne – oziroma kako se na globalizacijo odzivati, kaj storiti (politološki vidiki).

2 Teoretični okvir⁴

Krugman trdi, da »je v srcu nehumanosti kapitalizma dejstvo, da je delo blago – in ni ga pametnjakoviča, ki bi zanikal, da so trgi nemoralni in pogosto zelo kruti gospodarji« (1999: 15). V kapitalizmu je to osnovno izhodišče vsake teoretične razprave o odnosu med delom in kapitalom. Drugo izhodišče pri zastavljanju teoretičnega okvira analize je, da teorije globalizacije ni, obstajajo le različne paradigme razlaganja globalizacije. Pretežno ekonomski teoretični okvir morajo zato biti teorije mednarodne menjave ter razvoja, carinske unije, institucij itd. Takšen okvir je ustrežnejši kot pa delitev multidisciplinarnih »šole« globalizacije na skupine, kot so hiperglobalisti, skeptiki in transformacionisti (glej Held 1999: 2–10; Kindleberger 2000: 17; Giddens 2002), ker takšna delitev izhaja v določeni meri iz vrednostnih sodb o posledicah globalizacije. Splošno izhodišče vsake analize učinkov globalizacije je, da ti niso avtomatični, ampak da k njim prispevajo mnogi dejavniki: od stopnje razvoja, zemljepisnega položaja, strategije/politike razvoja, dane porazdelitve dohodkov, usposobljenosti človeškega kapitala do prevladujočih vrednot in učinkovitosti institucij.

Najpomembnejše teoretično izhodišče za razumevanje mednarodnih ekonomskih odnosov, torej globalizacije kot njene današnje pojavne oblike, od D. Ricarda (1817) dalje je, da mednarodna menjava ni ničelna vsota, da eni dobivajo na račun drugih, pač pa pozitivna vsota, v kateri vse države z mednarodno menjavo dobivajo. To pa seveda ne pomeni, da ni posameznikov, ki izgubljajo, toda izgubljajo manj, kot dobivajo tisti, ki imajo od vključevanja v svet koristi. Makrokoristi torej odtehtajo mikrostroške. To obenem pomeni, da je rešitev treba iskati v smeri povečevanja kolača, torej rasti, in da so nujne politike redistribucije, ker le tako lahko rešujemo neenakosti. Z rastjo se revščina zmanjšuje (glej Ravaillion in Chen 1997). Po Kuznetsovi tezi (1955) do tega prihaja avtomatično. Ekonomisti sicer niso enotni v analizi učinkov mednarodne menjave. Medtem ko jo zagovorniki mednarodne ekonomike obravnavajo z vidika vpliva mednarodne menjave na cene, pa ekonomisti trga dela trdijo, da so naraščajoče razlike v porazdelitvi učinkov od mednarodne menjave bolj rezultat učinkovanja obsega mednarodne menjave kot pa tehnologije (glej Wood 1994 in 1998). Z visokim uvozom se, vsebinsko gledano, pravijo ekonomisti trga dela, uvaža delovno silo, ki bi proizvajala to blago, kar lahko prispeva k povečanju neenakosti med državami. Kljub razlikam med obema šolama pa obstaja splošno soglasje, da trgovina le malo prispeva k neenakemu porazdeljevanju dohodkov (glej tudi Jansen in Lee 2007); pač sorazmerno z deležem mednarodne menjave v BDP posamezne države. V državah OECD je ta le med 3 in 8 odstotki.

Zato je nujno ugotoviti, kakšen je vpliv drugih dejavnikov, kot na primer učinkov tehnološkega napredka, finančne liberalizacije, politike oz. strategije držav in podobno.

4. Več o teorijah v Svetličič 2004: 42–67.

Trgovina z državami v razvoju (dalje DVR) torej ne vodi nujno v nezaposlenost ali nižje plače v razvitih državah, trdita Singh in Zammit (v Mitchie 2003).

Z vidika vpliva globalizacije na plače in zaposlenost je morda ključno, da mednarodna menjava (globalizacija) preobrazi lokalno krivuljo povpraševanja po delu v globalno. To pomeni, da lokalna delovna sila prek mehanizma mednarodne menjave tekmuje s svetovno in ne več le lokalno (Samuelsonov teorem izenačevanja relativnih cen dejavnikov). Ta teorem bi z razraščanjem mednarodne menjave vplival na konvergenco dohodkov. Heckscher-Ohlinov model (dalje HO) (Salvatore 2001) trdi, da do mednarodne menjave pride zaradi razlik v obdarjenosti s proizvodnimi dejavniki, kar determinira cene izdelkov. Posledično torej prihaja do mednarodne menjave zaradi razlik v cenah dejavnikov, tudi cenah dela. Zato je Minford razvil model mednarodne trgovine, ki se osredotoča na relativne cene dela, ki izvirajo iz različne sestave delovne sile glede na kvalifikacije (glej Minford 1988). Model predpostavlja, da naj bi v DVR mednarodna menjava pripeljala do tendenc izenačevanja plač. Po Stolper-Samuelsonovem teoremu (v Salvatore 2001: 285) je liberalizacija trgovine koristna za dejavnik, ki ga ima država v izobilju. To pa je v DVR nekvalificirana delovna sila, kar bi vodilo v zmanjšanje razlik glede na plače bolj kvalificirane delovne sile v istih državah. HO-teorija namreč predvideva, da bi mednarodna menjava vodila v povečevanje relativnega povpraševanja po usposobljeni delovni sili v razvitih državah in manj usposobljeni v DVR. Empirični rezultati pa kažejo, da pogosto »prihaja do prav nasprotnih distribucijskih dohodkovnih učinkov; liberalizacija trgovine ne krepi položaja nekvalificiranih v primerjavi z bolj kvalificiranimi« (Goldberg in Pavčnik 2007: 52–54). Zato je treba nujno poglobiti analizo in odpraviti nekatere nerealne predpostavke.

Če se na primer upošteva dihotomijo med kvalificirano in nekvalificirano delovno silo (Wood 1994, po Meschi in Vivarelli 2007: 2) po skupinah držav (Davis 1996) in trgovanem blagu (Feenstra in Hanson 1996), postanejo posledice trgovine za plače in zaposlenost teoretično manj jasne ter odvisne od relativne teže in smeri trgovinskih tokov (glej tudi Jansen in Lee 2007: 86). Feenstra in Hanson uvajata v analizo trgovino z vmesnimi proizvodi (prej so analize obravnavale le trgovino s končnimi izdelki). Z mednarodno menjavo se lahko premešča proizvodnja vmesnih izdelkov iz bolj v manj razvite države prej, kot pa je to mogoče pri končnih izdelkih. Proizvodnja takšnih vmesnih proizvodov je v razvitih državah bolj delovno intenzivna, v DVR pa se v njihovi proizvodnji intenzivneje uporablja kvalificirano delo (seveda z zornega kota manj razvitih držav). Trgovinske tokove in njihove teoretične posledice se tako lokalizira glede na razvojno stopnjo držav. Trgovina namreč vodi v difuzijo tehnologije iz razvitih v srednje razvite države. Država prejemnica tako uvede zahtevnejšo tehnologijo. To vodi v povečanje povpraševanja po kvalificirani delovni sili in posledično v povečanje dohodkovnih neenakosti (glej Lee in Vivarelli 2004). Z industrializacijo se povpraševanje tudi po vse bolj usposobljeni delovni sili v DVR vzporedno s porastom tujih neposrednih investicij (dalje TNI), kar sta v teorijo uvedla Zhu in Treffer (2005), in preseljevanjem vse zahtevnejše proizvodnje tja skladno s teorijo življenjskega cikla proizvoda (Vernon 1966) postopoma krepi. Povečano povpraševanje po bolj usposobljeni delovni sili v razvitih državah in DVR posledično vodi v povečevanje dohod-

kovnih neenakosti s povečevanjem razlik v plačah. Obstajajo pa velike variacije smeri učinkov mednarodne menjave od sektorja do sektorja. Zato ne preseneča sklep, da so delavci v visoko tehnološko zahtevnih dejavnostih lahko ravno tako ranljivi kot tisti v predelovalni industriji (Silva 2007: 30 in 32). Najnovejše tendence zunanjega izvajanja storitev (offshoringa) v DVR to samo še okrepijo.

Podobni so rezultati s pomočjo Stolper-Samuelsonovega (dalje S-S) teorema, ki pravi, da bo odprava trgovinskih ovir (za to pri globalizaciji gre) imela različen vpliv na različne države in različne akterje v njih. V državi, ki ima obilo izobražene delovne sile in izvažajo zahtevnejše izdelke, bodo dobivali visoko kvalificirani delavci. V manj razvitih, ki izvažajo delovno intenzivne izdelke, pa bodo dobivali nekvalificirani, ki proizvajajo to blago, ter zgubljali višje izobraženi, katerih izdelki se ne izvažajo. Posledica tega bi bilo poglobljanje razlik med izobraženimi in neizobraženimi v razvitih državah ter zmanjševanje razlik v DVR (glej tudi Jansen in Lee 2007: 40). Navkljub teoretičnim predvidevanjem pa so razlike med izobraženo in neizobraženo delovno silo v dohodkih velike tudi v DVR, včasih celo več kot šestkrat, in vzporedno z liberalizacijo so se mednarodne menjave celo povečale (glej *The Economist*, 7. december 1996: 90). Robbins (1996) pravi, da so determinante tega zunaj mednarodne menjave. Med njimi je poglaviten tehnološki razvoj (substitucija dela s kapitalom), pa tudi inflacija in gospodarska nihanja. Posledica tehnološkega razvoja je dolgoročen porast povpraševanja po izobraženi delovni sili, ki je tudi posledica dejstva, da lahko DVR uvažajo naprednejšo tehnologijo, in se povpraševanje po takšni delovni sili zato poveča. Med vzroki odstopanja teorije in prakse glede učinkov mednarodne menjave na dohodke različnih skupin delavcev je tudi heterogenost DVR glede stopnje razvoja. Nekatere so že na srednji stopnji razvoja ter zato izvažajo že zahtevnejše vmesne in vse več tudi končne izdelke. Zato domača in tuja podjetja v teh državah povprašujejo po kvalificirani delovni sili, ki se ji zato dvigajo plače. Poleg tega pa trgovina vpliva tudi na porast produktivnosti in plače v produktivnejših podjetjih. Silva pripisuje pomanjkljivo empirično konsistentnost teorema S-S o vplivu mednarodne menjave na plače dejstvu, da ne upošteva vmesnih proizvodov, kar ob dejstvu, da na primer v ZDA ti tvorijo nad 50 odstotkov vrednosti menjave, ni zanemarljivo (Silva 2007: 31). Pri njihovi proizvodnji se namreč lahko DVR vključujejo mnogo prej, kot pa če bi želele začeti proizvajati končne izdelke, v katere se ti vmesni proizvodi vgrajujejo. Mogoče je skleniti, da je odnos med mednarodno menjavo in zaposlenostjo, plačami mnogo bolj zapleten, kot so predvidevale tradicionalne teorije. Nanj vplivajo mnogi dejavniki, tudi začetni pogoji, institucije, trgovinska politika (glej Jansen in Lee 2007: 86).

Glede strategij razvoja in vključevanja v globalizacijo velja, da navznoter naravnan razvoj omejuje razvojni doseg, ker države ne morejo izkoriščati svojih primerjalnih prednosti. To bolj prizadeva revne, ker ne zagotavlja doseganja ekonomij obsega, ker popačene domače cene popačijo alokacijo virov, ter končno, ker slabi inovacijske spodbude. Kuznets (teorija razvoja) s svojo znamenito inverzno U-krivuljo (1955) trdi, da z razvojem razlike najprej rastejo, kasneje pa se zmanjšujejo. Po Romerju (1986; 1990; 1994) in Lucasu (1988; 2000) znižanje trgovinskih ovir dolgoročno pospešuje rast tako, da omogoča absorpcijo novih tehnologij hitreje, kot pa če ne bi bilo menjave. Res pa je

tudi, da razvojna teorija ugotavlja, da so koristi liberalizacije maksimalne nad določeno razvojno stopnjo in da ni jasno, kakšna je vzročno-posledična zveza med odpiranjem in rastjo (glej Milanović 2002; Rodriguez in Rodrik 2000). Njeni avtorji trdijo, da je povezava med neenakostjo, investicijami in dohodki šibka, da pa je precej odvisna od stopnje razvoja. Zaradi heterogenosti tehnologij dobivajo več tisti, ki razvijejo sodobnejšo tehnologijo ter si s tem ustvarjajo ekonomije obsega in oligopolni položaj.

Osnovna ekonomska teorija predvideva, da bo porast obsega delovne sile (ponudbe) povzročil pritisk na zniževanje plač, seveda upošteva razlike v produktivnosti. Posledica tega je zmanjševanje deleža dohodka, ki pripada delu (glej Sliko 1). Položaj delavcev, zlasti tistih, ki so (bili) zaposleni v sektorjih, kjer sedaj prevladuje uvoz, se je oziroma se bo zaradi padajočih cen uvoza v razvitih državah poslabšal (razlika pozitivnega učinka nižjih cen in ukinjanja domačih delovnih mest), zaradi povečanja izvoza zahtevnejših, dražjih izdelkov razvitih držav na trge DVR pa izboljšal. IMF-model je pokazal, da je padanje cen menjalnega blaga pripeljalo v razvitih državah v zadnjih 25 letih do okoli 6-odstotnega realnega porasta tako proizvoda kot plač delavcev. Zato se je navzlic zmanjševanju deleža dela povečal celotni kolač, ki si ga delijo vsi prebivalci (IMF, WEO 2007a: 179).

Nobenega dvoma torej ni, da mednarodna menjava, globalizacija, vpliva na zaposlovanje in na dohodke. Izvoz poveča povpraševanje po delu v izvoznih dejavnostih in s tem potiska plače navzgor, uvoz obratno. Investicije v tujini (dalje TNI) praviloma povečajo povpraševanje po domači, tudi kvalificirani delovni sili in s tem dvigajo dohodke te kategorije delovne sile. Selitev določenih dejavnosti v državo z nižjimi dohodki pa, obratno, zmanjšuje povpraševanje v državi investitorici in s tem dohodke manjša. Vse to pa je seveda omejenega dosega, glede na delež zunanje trgovine ali TNI v danem gospodarstvu. Odločilna sta naslednja dejavnika: prvič, dolgoročno upadanje povpraševanja po neizobraženi delovni sili vzporedno s tehnološkim napredkom, in drugič, prevelika ponudba teh delavcev ob usihajočem povpraševanju. Posreden dokaz, da vpliv globalizacije ni odločilen, je tudi dejstvo, da do ukinjanja delovnih mest in zniževanja plač prihaja tudi v sektorjih, ki ne trgujejo mednarodno (nemenjalni sektor). Poleg tega pa se pozablja, za koliko novih delovnih mest je »kriva« globalizacija, koliko delovnih mest v izvoznih sektorjih je bilo odprtih zaradi izjemno hitre rasti uvoza Kitajske v zadnjih desetletjih. Samo predstavljamo si lahko, kaj bo, ko bodo Kitajci imeli tako debele denarnice (BDP po prebivalcu po kupni moči) kot danes Slovenci (ob 4-odstotni razliki v stopnjah rasti lahko že do l. 2034; glej Svetličič in Sicherl 2006: 709) in bo letni porast povpraševanja držav BRIK (Brazilija, Rusija, Indija in Kitajska) že l. 2010 večji kot tisti sedanjih razvitih držav, leta 2030 pa bo že več kot dvakrat večji (Wilson in Purushothaman 2003: 5).

Pozablja pa se na to, da globalizacija vzporedno z dohodki neizobražene delovne sile niža tudi cene izdelkov, ter kakšna je alternativa globalizaciji, kakšna je alternativa izhodnim TNI. Pogosto se takšne investicije loteva podjetje v državi, ki izgublja primerjalne prednosti zaradi visokih stroškov dela. Če hoče zadržati npr. bolj delovno intenzivno proizvodnjo, mora pričeti proizvajati takšne izdelke v tujini. To pa ji omogoča ne le pridobivanje časa, pač pa tudi dobičkov, s katerimi lahko financira prestrukturiranje de-

javnosti doma v smeri večje dodane vrednosti. Alternativa izhodni internacionalizaciji v takšnem primeru je pogosto zapiranje obrata.⁵

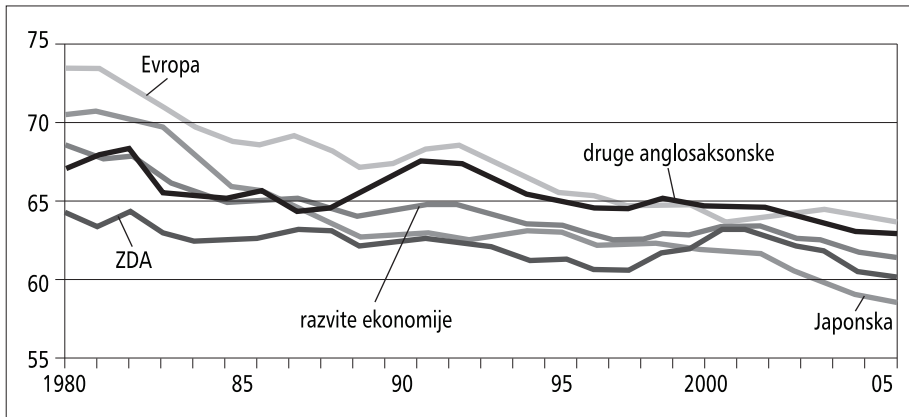
3 Globalizacija dela; empirični pogled

Globalizacija dela, kar pomeni tako njegovo neposredno migracijo kot izvozno-uvozne tokove, v katerih je vsebovano delo, se je v zadnjih desetletjih bistveno okrepila. Obseg delovne sile v svetu se je v zadnjih dveh desetletjih povečal za štirikrat.⁶ Predvideva se, da se bo takšen trend pospešeno nadaljeval, saj napovedi OZN kažejo, da se bo do l. 2050 efektivna ponudba dela podvojila (IMF 2007a: 180). Ne gre le za nekvalificirane delavce, ki tvorijo večino tega povečanja, pač pa se je v zadnjih 25 letih za okoli 50 odstotkov povečala tudi ponudba visoko izobražene delovne sile (glej IMF 2007a: 161–162). Zaradi tega se je znatno okrepila konkurenca med delavci. Enotstavna ekonomika ponudbe in povpraševanja deluje. Ponudba, zlasti nekvalificiranih delavcev, se je povečala. Obenem pa je prišlo do stagnacije ali padanja povpraševanja po nekvalificirani delovni sili, zato so se ji posledično znižale plače. Drugi razlog pa je v izboljšanju izobrazbene sestave delovne sile.

Vse to je, ob velikih nihanjih sicer, okrepilo delež profitov v BDP v ZDA, Japonski in EU (območje evra) z okoli 11 % l. 1980 na okoli 14 % l. 2006 (glej *The Economist*, 16. september 2006: 16). Posledično je prišlo v razvitih državah do zmanjševanja deleža kolača, ki pripada delu, še najbolj v Evropi (glej Sliko 1). To zmanjšanje je predvsem rezultat poslabšanja položaja manj izobraženih, medtem ko se je položaj izobraženih celo izboljšal⁷ (IMF 2007a: 168 in 182). Takšno zmanjšanje gre pripisati tudi zmanjšanju pomena sektorjev, ki zaposlujejo nekvalificirane delavce (padec pomena teh sektorjev in zaposlenosti v njih). Res se je delež v kolaču zmanjšal, toda – kot navaja *The Economist* – rezine so se povečale (*The Economist*, 7. april 2007: 72).

-
5. Zelo nazoren je primer Iskraemeca, ki se ni pravočasno prilagodil globalizaciji in ni prenesel proizvodnje enostavnih proizvodov na cenejše lokacije ter poglobil sodelovanja s tujimi partnerji, če sami ne bi znali dovolj hitro razviti elektronskih števec, s čimer bi ohranil zahtevnejši del proizvodnje doma. Ker tega ni storil, je sedaj v krizi, morali so odpustiti mnogo več delavcev, kot bi jih bilo treba ob pravočasnem prilagajanju. Pa še samostojen ni ostal, kar je bila verjetno ena od strateških želja vodstva. Na koncu so vseeno dobili tujega lastnika (iz Egipta), od katerega le težko pričakujejo tehnološko posodobljanje. Politika odklanjanja tujega partnerja jih je pahnila v naročje manj kakovostnega tujega partnerja, in to po nizki ceni in z zelo visokimi socialnimi stroški.
  6. Izračun temelji na ponderiranju števila delavcev v državah z njihovim deležem izvoza v BDP. Brez uporabe uteži bi bil porast po oceni Freemana le dvakraten, z 1,5 na 3 milijone (*The Economist*, 16. september 2006: 16)
  7. To pa še ne pomeni, da se je izboljšal standard večine prebivalcev, saj lahko gre povečanje bolj v korist gornjih 10 odstotkov prebivalcev. Če bi hoteli ugotoviti, ali se je stanje resnično izboljšalo, bi morali ugotoviti, kolikšen je medianski dohodek, pravi Friedman Benjamin: po tem kriteriju se ameriški življenjski standard ni povečal (glej IMF Survey, 13. marec 2006: 76–77). Gornji 1 odstotek Američanov po dohodkih je v obdobju 1966–2001 prejel kar 21,6 odstotkov vsega realnega povečanja dohodkov v tem obdobju (Dew-Becker in Gordon, citirano po NBER Digest, avgust 2006: 2).

Slika 1: Delež dela v BDP v odstotkih v obdobju 1980–2005 po skupinah držav.

Vir: Jaumotte in Tytell 2007a: 21.

Očitno lahko govorimo o redistribuciji dohodkov od dela h kapitalu, saj delež plač v bruto nacionalnem dohodku pada. V desetih najbolj razvitih državah je zdrsnil z okoli 61 % l. 1975 na malo pod 59 % l. 2006. Povečevanje deleža profitov v primerjavi s plačami je posledica tako preskrbovanja podjetij od zunaj (z blagom in storitvami), kar znižuje stroške in dviga produktivnost, kot možnosti preseljevanja proizvodnje kamorkoli na svetu, kar slabša pogajalsko pozicijo delavcev (glej tudi Rodrik 1997; 2002). Na to erozijo vpliva tudi neposredna imigracija delavcev, ki potiska plače v razvitih državah navzdol, imigranti in njihove države pa imajo od tega izjemno velike koristi.

S politično-ekonomskega zornega kota je pomembno, da je bilo zmanjšanje dohodkovnih neenakosti najmanjše v tistih državah, ki so uspele zmanjšati razliko med bruto in neto plačami (tako imenovani *tax wedge* ali razlika med stroški dela za podjetje in neto plačami delavcev) ter povečale fleksibilnost trga dela (Jaumotte in Tytell 2007a: 21). Vsesplošni porast plač ne glede na kvalifikacije pa je tudi dokaz, da je tehnologija, ne pa globalizacija poglavitni vzrok za takšno spremenjeno udeležbo dejavnikov v BDP (glej Sliko 3).

Najsplošnejši dejavnik hitrejšega porasta plač izobraženih je porast povpraševanja po njihovem delu, kar potrjuje pozitivna korelacija med tehnologijo in rastjo zaposlenosti kvalificiranih delavcev. Ob večanju kolača (BDP), ki je na razpolago vsem prebivalcem, so izobraženi dobivali znatno več v preteklosti, dobivajo več danes in pričakuje se, da bo tako tudi v prihodnje (glej World Bank 2007: 29 in 105).⁸

Teorija jasno govori o tem, da se dolgoročno dvigajo plače tudi v manj razvitih državah. To krepi njihovo kupno moč in s tem možnosti razvitejših držav izvažati za-

8. Nagrade kvalificiranim delavcem bi se v Evropi in Srednji Aziji povečevale do l. 2030 za več kot 0,5 % točke hitreje, toda tudi delavci v visokotehnoško intenzivnih dejavnostih niso več imuni pred problemi poostrene konkurence, s katero se soočajo delavci v tradicionalnih dejavnostih. Oddajanje del v tujino je ena od razlag poostrene konkurence na trgu dela tudi v zahtevnih poklicih.

htevnejše, dražje izdelke. Dvig plač je najizrazitejši v sedaj že starih industrializirajočih se državah, kot sta Koreja (z 10 % na 70 % ameriških plač v predelovalni industriji l. 2004) in Hong Kong (z 20 % na 60 %), v zadnjem času pa tudi na Kitajskem (z okoli 3 % na 17 %; glej tudi World Bank 2007a: 21, Slika 13). To krepi relativno konkurenčnost drugega kroga na novo industrializirajočih se držav, kot na primer Vietnam. Tako si države podajajo štafeto cenovne konkurenčnosti, bolj razvite pa se morajo vzporedno z erozijo svoje cenovne konkurenčnosti usmerjati v vse zahtevnejše izdelke.

Posebno vprašanje je vpliv mednarodnega *outsourcinga* na položaj delavcev, kar je v zadnjem času v središču pozornosti, zlasti v ZDA, vse bolj pa tudi v Evropi. Navkljub splošenemu prepričanju, da mednarodni *outsourcing* pomeni izvoz, sedaj že belih ovratnikov, so tudi tu učinki precej različni glede na kategorijo delavcev. Geishecker in Görg (2007) sta ugotovila, da se je v obdobju 1991–2000, če razdelimo delavce glede na tehnološko intenzivnost, položaj visoko kvalificiranih delavcev v Nemčiji izboljšal, ker so začeli zaradi povečanja produktivnosti dobivati višje plače. Obenem pa so se realne plače najmanj izobraženih delavcev zmanjšale. Enoodstotno povečanje mednarodnega *outsourcinga* znižuje plače najmanj izobraženih delavcev za do 1,5 odstotka in povečuje plače visoko izobraženih delavcev za do 2,6 odstotka. Drugačnega mnenja sta Ekholm in Ulltveit-Moe (2007). Ugotavljata, da so se premije na izobrazbo v ameriški predelovalni industriji navkljub krepitvi kvalifikacijske intenzivnosti po l. 1989 znižale, medtem ko so se pred tem povečevale. Spremembo pripisujeta globalizaciji in *outsourcingu*. To je rezultanta dveh silnic: povečanja premij na izobrazbo in zmanjševanja premij glede na porast konkurence pri tehnološko zahtevnejših izdelkih. Zato zaključujeta, da so kratkoročne skrbi zaradi vpliva *outsourcinga* na neenakosti neupravičene, da pa lahko postanejo upravičene dolgoročno. Tudi Lawrence (2007) je podobnega mnenja, ko trdi, da je neenakost v ZDA sicer porasla, toda ne – kot misli večina – zaradi padanja plač nekvalificiranih delavcev zaradi porasta uvoza iz DVR, pač pa zato, ker so profiti in dohodki najbogatejših rasli bistveno hitreje. Tudi takšna avtoriteta, kot je Atkinson, meni, da »je prepad v plačah bolj posledica skokovitega porasta vrha lestvice plač kot problem slabih plač na dnu« (v Michie 2003: 197). Na primerih ZDA in EU je Slaughter (1998: 192) na primer ugotovil, da je gornjih 10 % delavcev leta 1969 zaslužilo 60 % več kot povprečen delavec, medtem ko se je ta delež leta 1998 dvignil kar na 83 %. Trgovina torej ne pojasnjuje naraščajočih razlik.

Takšne spremembe lahko vplivajo na porast zahtev po intenziviranju globalizacije, saj bo srednji razred, ki ima korist od globalizacije, vse pomembnejši porabnik uvoznega blaga in storitev, ki so danes rezervirane za bogate. Prognoze za Indijo predvidevajo (glej Beinhocker in dr. 2007), da bo okoli tri četrtine urbanega prebivalstva do leta 2025 že srednji razred (danes le desetina), da se bo potrošnja nujnih življenjskih artiklov, ki danes tvori okoli 48 % njihovega celotnega trošenja, zmanjšala l. 2025 na 30 %. To pomeni, da bodo gospodinjstva vse več trošila za zdravstvo, izobraževanje, komunikacijske storitve, osebni transport in gospodinjske izdelke. Takšen novi srednji razred (glede na dohodke) iz DVR bo pospešeno želel živeti s podobnim standardom, kot ga ima danes srednji razred v bogatih državah. Posledica bo porast povpraševanja po uvozu blaga in storitev, večja odprtost v svet in politike, ki bodo to pospeševale (glej

WB 2007a: 75). Zato ne preseneča porast kitajskih turistov v Evropi, katerih število naj bi se povzpelo s »skromnih« 31 milijonov l. 2005 na okoli 100 milijonov do leta 2020. To ni zanemarljivo, saj je povprečen kitajski turist porabil za nakupe v tujini že blizu 1000 €, čeprav je res, da jih večina potuje v bližnje države in le 7 odstotkov v Evropo (Macartney 2006).

4 Kdo in kaj je v primežu?

Makroekonomsko so bile najprej v primežu DVR, ki so v sedemdesetih letih »vpile« in zahtevale novo mednarodno ekonomsko ureditev, kodeks obnašanja transnacionalnih podjetij in podobno. Danes se je plošča obrnila, saj postaja najglasnejši kritik globalizacije javno mnenje v razvitih državah. EU je celo ustanovila Evropski globalizacijski sklad s ciljem nevtralizirati negativne učinke globalizacije. V niti eni anketirani državi niso bili prepričani, da je globalizacija imela v njihovi državi več pozitivnih kot negativnih učinkov. Negativna mnenja so prevladovala. Povsem očitno je, da ljudje v globalizaciji vidijo krivca ali izgovor za domače razslojevanje, za rastoče domače neenakosti, za relativno nižje obdavčitve bogatih, za padajoč delež plač v BDP ob strašansko visokih in galopirajočih plačah in nagradah menedžerjev. To se jasno kaže tudi v stališčih anketirancev, ki močno podpirajo idejo, da naj bo eden od ciljev EU prosta konkurenca, kot da je to nekaj drugega kot globalizacija. Zato ne preseneča, da so se anketiranci izjemno močno opredelili za omejevanje plač menedžerjev in za davčne reforme, ki bi bolj obdavčile najbogatejše (Giles 2007: 2, opira se na Financial Times/Harrisova anketna raziskava).

Takšno javno mnenje ne preseneča iz dveh razlogov. Prvič, ker vlade rade pokažejo na krivce izven sebe – in globalizacija je za to prikladna. Drugič zato, ker so se v naj-novejšem času začeli počutiti zaradi zunanjega izvajanja del ogroženi tudi izobraženi, ti pa imajo močnejši vpliv na medije in politiko kot neizobraženi. Poklici, ki jim grozi selitev, tvorijo v evropski petnajsterici okoli 19 odstotkov vseh zaposlenih (več v OECD 2005; Stare 2007; Svetličič 2007).

Na ravni posameznikov so v primežu globalizacije predvsem revni in neizobraženi (ne glede na to, kje živijo). Zaradi tekme stroškov k dnu,⁹ ki je posledica odpiranja tržišč

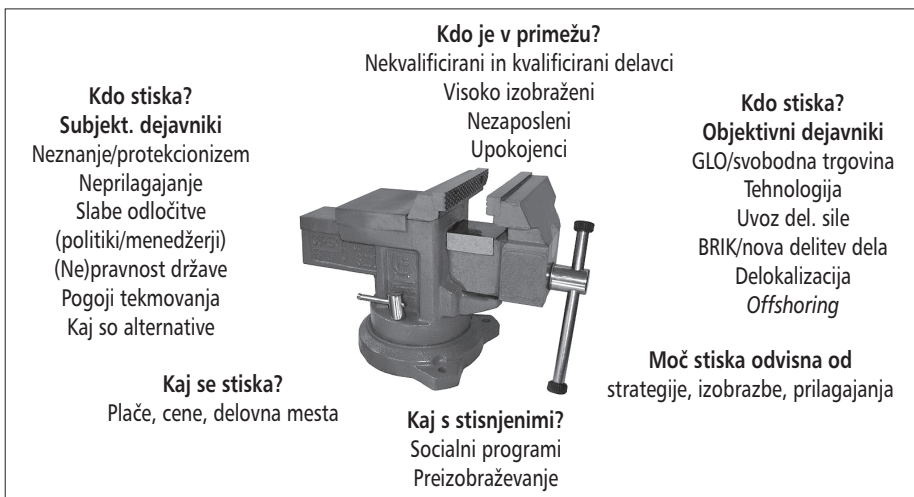
9. Vzporedno poteka sicer tudi tekma k vrhu, saj se delavski standardi v DVR približujejo tistim v razvitih državah. Tako se rahlja precej pogosta argumentacija, da nizki delavski standardi v DVR povzročajo nezaposlenost v razvitih državah. Ta argument je šibek že zato, ker večinoma razvite države v DVR več izvažajo, kot pa iz njih uvažajo. Bhagwati pravi, da so politični pritiski povzročili uvajanje višjih socialnih standardov celo v manj razvitih državah (2004: 123 in 129). Empirične študije ne podpirajo stališča, da obstaja zveza med temeljnimi delavskimi standardi (svobodna združevanja in kolektivna pogajanja), prisilnim in otroškim delom, diskriminacijo na delovnem mestu ter trgovino (glej OECD 1996). Ni tudi dokazov za tezo, da so nizki delavski standardi povezani z nizkimi stroški dela na enoto, kakor tudi ni jasne zveze med nizkimi delavskimi standardi in konkurenčnostjo držav. To je posledica politike omejevanja dostopa na trg razvitih držav (odobrava se dodaten dostop, če se na primer izvozniki ne držijo delavskih standardov) (World Bank 2007a: 119–120, Okvir 4.5). Obenem pa Rodrik (1997) ugotavlja, da globalizacija prispeva k rahljanju pogajalske moči delavcev

ter pohoda uvoza izdelkov in storitev iz držav, kjer so plače več kot 30-krat nižje,¹⁰ so pod udarom plače in delovna mesta nekvalificiranih delavcev v delovno intenzivnih dejavnostih v razvitih državah. Res pa je, da se tudi cene takih izdelkov znižujejo in je torej potrebno pogledati, kakšen je neto učinek obeh vplivov. Nekvalificirani delavci se zdijo na prvi pogled »poraženci« globalizacije na tri načine:

- i) ker pogosto izgublja delo,
- ii) ker se jim nižajo plače in
- iii) ker se krha tudi socialna zaščita, od katere so oni bolj odvisni.

Vse to, ob pritisku ponudbe množice delavcev iz DVR z nizkimi plačami, še krha pogajalsko moč delavcev nasploh. Analiza tako kaže, da mednarodna ekonomska integracija ni prispevala k tekmi socialnih izdatkov k dnu, torej da države dolgoročno zmanjšujejo javne izdatke za neproduktivne izdatke,¹¹ za socialne transferje. Ta zaključek pa ne zanika »Wagnerjevega zakona«, ki predvideva, da na doočeni ravni razvoja vlade dosežejo zgornjo mejo javnih izdatkov¹² (Sanz 2005–2006: 45 in 47).

Slika 2: Primež globalizacije.

Vir: Svetličič 2005: 12.

ter da obstaja pozitivna zveza med izdatki za socialo in odprtostjo gospodarskega razvoja. To po njem pomeni, da se s stopnjo odprtosti, z vse večjo izpostavljenostjo mednarodni trgovini in s tem večjo izpostavljenostjo tveganjem, pa tudi nestanovitnostjo dohodkov krepijo izdatki držav za socialo, da bi države s povečanimi izdatki blažile »udarce«, ki prihajajo iz sveta (citirano po The Economist, 21. junij 1997). Vendar pa podrobnejša analiza pokaže, da je ta povezanost šibkejša, če se izključi tiste izdatke, ki niso neposredno povezani z globalizacijo (na primer pokojnine; glej v Svetličič 2004: 135–136).

10. Urna plača delavca v jeklarstvu v Nemčiji je bila l. 2005 34 dolarjev, na Kitajskem pa 1,1 dolar (glej http://www.steelonthenet.com/labour_cost.html).

11. To so na splošno vsi socialni izdatki, ekonomske storitve razen transporta, komunikacij in rekreacije, izdatki za kulturo in verski izdatki.

12. Glej Peacock in Scott 2000.

Res je, da porast nezaposlenosti in padanja plač nekvalificiranim delavcem sovpada s krepitvijo globalizacije. Ni pa to dokaz za to, da je globalizacija povzročitelj padanja plač delavcev brez izobrazbe in porast njihove nezaposlenosti. To v veliki meri odraža konkurenco med državami za TNI.

Globalizacija stiska tudi cene izdelkov in storitev, čeprav je tu vpliv globalizacije precej bolj niansiran. Zaradi odpiranja tržišč in vključevanja vse več izdelkov in storitev v mednarodno menjavo (napredek v transportu in komunikacijah) cene, zlasti industrijskih izdelkov, padajo. To je za potrošnike nedvomno ugodno, ne pa za proizvajalce takšnih izdelkov, čeprav ti lahko količinsko tudi dobivajo, če z ekonomijami obsega lahko nadomestijo »izgube« zaradi padanja cen.

Položaj upokojencev je odvisen od razmerja med gibanjem cen in inflacije. Kot tisti sloj, katerega pokojnine so fiksne oz. usklajevane z inflacijo, bi lahko zaradi stalnega dolgoročnega zniževanja cen izdelkov in pod pritiskom vse cenejšega uvoza ob danih pokojninah dobivali, odvisno od strukture njihove potrošnje. Če je ta pretežno naravnana na blago, proizvedeno doma, ki se mu cene pod pritiskom uvoza ne znižujejo (nemenjalni sektor), potem jim globalizacija ne izboljšuje položaja. Če pa trošijo več uvoznega blaga (manj verjetno), so zmagovalci globalizacije, če zaradi inflacije ne izgubijo tistega, kar jim daje padec cen. Pri tem se seveda ne ukvarjamo s splošno ravno pokojnin ali z upokojenci z nizkimi pokojninami, ki se težko preživljajo. Res pa je, da njihova »delovna« mesta niso ogrožena, kar pa ne velja za zaposlene nekvalificirane delavce. Brez kakšnih podrobnejših empiričnih analiz lahko zato sklepamo, da so med upokojenci relativni zmagovalci tisti, ki so nekvalificirani, saj bi, če bi še delali, lahko izgubili delovno mesto.

Učinke globalizacije je treba ocenjevati bolj z vidika tega, za kakšna delovna mesta gre, bodisi če se ukinjajo ali odpirajo. Globalizacija povzroča v razvitih državah oblikovanje dobro plačanih delovnih mest in ukinjanje slabše plačanih nekvalificiranih delovnih mest. Tudi v DVR se z razvojem ustvarja vse zahtevnejša delovna mesta, ki jih odpirajo tuji naložbeniki in domača podjetja, ki se pod pritiskom konkurence začnejo hitreje vzpenjati po lestvici verige dodane vrednosti. Mnoge raziskave so potrdile hipotezo, da transnacionalna podjetja plačujejo v svojih obratih višje plače in nudijo boljše delovne razmere kot lokalna podjetja. Tudi države z nižjimi delavskimi standardi jih po analizi Brownove in sodelavcev ne privlačijo (Brown in dr. 2003).

5 Kdo stiska primež?¹³

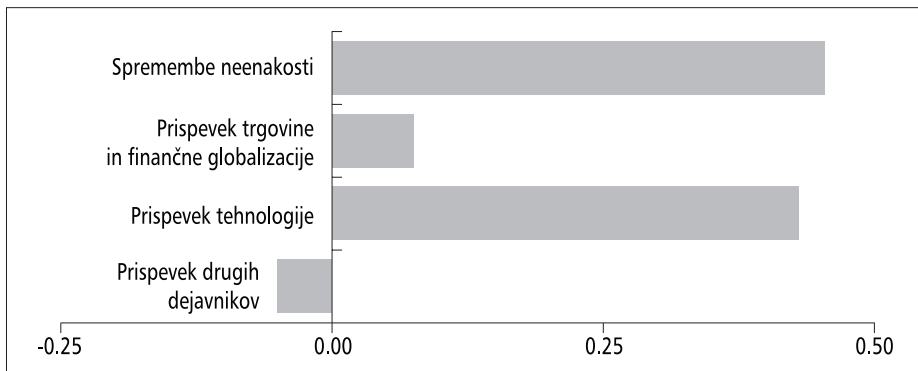
Primež stiskata dve sili. Na eni strani so to objektivni dejavniki, ki poganjajo globalizacijo, in na drugi subjektivni dejavniki, ki nanjo vplivajo, jo uravnavajo in ji dajejo institucionalni okvir. Primež torej objektivno obstaja, se pa v času in prostoru spreminja. Viri konkurenčnih prednosti se namreč s časom spreminjajo, kar vpliva na to, kako in koga primež »grabi«.

---

13. Tukaj navajamo le nekaj splošnih silnic. Konkretnjša analiza z aplikacijo tudi na Slovenijo v Svetličič 2003 in 2005.

Znotraj globalizacije pa je ključno vprašanje, ali na razmerja med delom in kapitalom bolj vpliva prosta trgovina, liberalizacija ali pa tehnološki razvoj, čeprav je njihove vplive dejansko zelo težko razmejiti. V nasprotju s pogostim javnomnenskim prepričanjem, pa tudi mnenjem nekaterih avtorjev glavni dejavnik neenakomernega razvoja ni bila globalizacija, pač pa mnogo bolj tehnološki napredek (glej Sliko 3 ter Berman in dr. 1994: 45).

Slika 3: Prispevki dejavnikov rasti dohodkovnih neenakosti v obdobju 1985–2005 (povprečna letna odstotna sprememba).

Vir: Izračuni IMF.

Vir: Jaumotte in Tytell 2007a: 3.

Študija ILO/WTO na primer ugotavlja, da je trgovina prispevala k dohodkovni neenakosti 20 odstotkov (Jansen in Lee 2004: 45). Podobnega mnenja sta tudi Singh in Zammit (2003: 196), ki trdita, da je vzrok padanja povpraševanja po neizobraženi delovni sili bolj tehnološki razvoj kot pa trgovina. Seveda velja upoštevati, da zaradi prepletenega delovanja ni mogoče popolnoma jasno razmejiti vpliva vsakega od njih. Poleg tehnološkega napredka so svojo vlogo opravili še odpravljanje vseh vrst omejitev za mednarodno trgovino in kapital, možnost »razpakiranja« proizvodnje v vse manjše in manjše sklope, padanje cene transportnih stroškov in na koncu tudi imigracija delovne sile v razvite države. Vse to je omogočilo neposredno konkuriranje delavcev ne glede na geografsko lokacijo. Navkljub restrikcijam se je povečala tudi imigracija v razvite države. V ZDA tujci tvorijo okoli 15 odstotkov vse delovne sile. To je približno enako deležu uvoza v BDP. Posledično so tudi učinki enega in drugega lahko podobno močni. V Evropi je delež tujcev v celotni delovni sili nižji; v Nemčiji, ki je vodilna med velikimi evropskimi državami, je le okoli 7 odstotkov (IMF 2007a: 163).

Znotraj dejavnika liberalizacije pa je različen vpliv trgovine¹⁴ in TNI. Medtem ko trgovina zmanjšuje dohodkovne razlike tako v razvitih kot v manj razvitih državah, jih

14. Bhagwati opozarja, kako napačna je poenostavljena trditev, da je uvoz kriv za nižje dohodke države uvoznice. »Če bi bil poceni uvoz kriv za nižanje plač nekvalificiranih delavcev, bi moral tak uvoz najprej znižati relativne cene konkurenčnega ameriškega blaga. Študije pa so pokazale, da relativne cene takšnih izdelkov niso padle« (Economics 1999: 181). Globalizacija bi vplivala na padec plač nekvalificiranih delavcev v razvitih državah, če bi se vzporedno

TNI povečujejo, saj se v tujih podjetjih zaposlujejo bolj kvalificirani delavci, izhodne investicije razvitih držav pa »izvažajo« manj zahtevna delovna mesta in se zato posledično plače manj kvalificiranih delavcev v razvitih državah nižajo. Tehnološki razvoj nedvomno zvišuje plače bolj usposobljenih, medtem ko tiste nekvalificiranih zaostajajo (glej Crook 2007: 9, opira se na izsledke IMF 2007b).

Očitno tehnološki napredek največ prispeva k povečanju Ginijevega koeficienta vse od začetka 80. let 20. stoletja. Potrjuje se teza o »sposobnostim prijaznem tehnološkem razvoju«, torej da razvoj koristi izobraženim. Druga razlaga, zakaj prihaja do vse večjih dohodkovnih neenakosti, so nasprotujoči si učinki trgovinske in finančne globalizacije. Medtem ko trgovinska globalizacija zmanjšuje neenakosti, jih finančna (vključno s TNI) povečuje. Tudi zmanjševanje trgovinskih ovir ima pozitivno vlogo, saj naraščajoč uvoz razvitih iz manj razvitih držav spremlja zmanjševanje dohodkovne neenakosti. Glede na to, da je finančna globalizacija najbolj napredovala v razvitih državah, te močnejše občutijo negativne učinke na dohodkovne neenakosti. V tej smeri deluje tudi dejstvo, da že premožnejši lažje izkoriščajo priložnosti večjega zadolževanja. V DVR pa je močnejši vpliv trgovinske liberalizacije, kar pomeni, da ima na povečevanje neenakosti močnejši vpliv tehnološki napredek in mnogo skromnejšega globalizacija. Najmočnejši blažilec naraščajočih neenakosti pa je vse večji dostop do izobraževanja (glej Jaumotte in dr. 2007).

Stiskajo pa tudi objektivne silnice po eni in subjektivne reakcije nanje, (ne)odzivanje na globalizacijo po drugi strani. S tem trčimo ob subjektivno komponento stiskanja primeža globalizacije, kajti obseg in še bolj kakovost človeškega in socialnega kapitala ter institucij (vključno s pravno državo) sta v dometu subjektov odločanja. Politike lahko prispevajo, in so prispevale, k blaženju zmanjševanja udeležbe dohodkov od dela v BDP. Politike lahko blažijo negativen vpliv objektivnih silnic, omilijo grožnje in objektivne dolgoročne tendence spreminjajo v priložnosti. Za vse neodzivne, počasne in nesposobne (politike, države in druge akterje) je globalizacija grožnja, za sposobnejše, odzivnejše in prožnejše pa lahko postane priložnost. Stisk primeža je torej odvisen tudi od politike in strategije držav, ki so vključene v globalno ekonomijo. Od njihovih strategij, kakovosti institucij in človeškega kapitala je odvisna hitrost in ustreznost odzivanja na objektivne tendence globalizacije. Glede na različno uspešnost držav, ki so se vključevale v globalno gospodarstvo (ali se iz njega izključevale) oziroma dimenzionirale obseg, načine in časovnico vključevanja, pa je mogoče sklepati, da je vloga subjektivnih silnic močnejša, kot je vloga objektivnih dejavnikov. To so spoznali tudi mnogi ekonomisti, saj se pomen institucionalne šole, šole, ki meni, da so za uspešen razvoj predpogoj dobre institucije in pravna država, krepi.¹⁵ Zato ne preseneča, da je v bolj globaliziranih državah indeks

---

znižale tudi cene uvoženih enostavnih delovno intenzivnih izdelkov v primerjavi s cenami tehnološko intenzivnih izdelkov. Osemdeset do devetdeset odstotkov sprememb v plačah in porazdelitvi dohodkov je rezultat drugih dejavnikov, ne pa trgovine z DVR.

15. Korelacijski koeficient med kakovostjo institucij (učinkovitost vlade, pravna država in nadzor nad korupcijo) in BDP na prebivalca je kar 0,9. Njihova učinkovitost pa je pozitivno povezana z odprtostjo (WTO 2004: 180).

pravne države¹⁶ kar 10-krat boljši kot v neglobaliziranih državah, ki imajo nižji delež mednarodne menjave v BDP-ju (Collier in Dollar 2002: 35). Slovenija po tem kazalcu precej zaostaja, saj je za uveljavljanje pogodb potrebnih kar 1350 dni, medtem ko jih je na Madžarskem potrebnih le 335 (World bank 2007a: 46). Drugi subjektivni dejavnik so strategije podjetij, torej kakovost menedžmenta, in tretji odzivanje posameznikov. Menedžerji lahko na primer pravočasno preusmerijo dejavnost svojega podjetja, ko vidijo, da manj zahtevne dejavnosti prevzemajo podjetja v DVR, ali pa teh sprememb v globalni ekonomiji ne vidijo in se zavzemajo za ohranjanje visoke zaščite ter tako na koncu pripeljejo podjetja na rob propada. Posamezniki se na primer lahko odločajo za več ali manj izobraževanja ali za preizobraževanje, ko to terjajo razmere, in tako vplivajo na svoj položaj v globalizaciji, ki na splošno nagrajuje bolj izobražene.

6 Sklep

Teoretično še ni povsem jasnih odgovorov na izzive globalizacije, saj je pojav večvalenten in ga ena sama disciplina ne more pojasniti. Ne obstaja niti ena edina zveličavna politika, ki bi lahko uspešno razrešila probleme, ki jih povzroča globalizacija. Zato je potreben multidisciplinarni pristop, vključno z upoštevanjem vrednot in (ideoloških) prepričanj, ki so pogosto odločilna pri oblikovanju javnega mnenja.

Navkljub nasprotujočim si ocenam učinkov globalizacije in ne popolnoma enoznačnim zaključkom teorij je mogoče skleniti, da:

- 1) se z razvojem število revnih zmanjšuje, toda prepad do bogatejših se povečuje;
- 2) s hitro rastjo porajajočih se gospodarstev prihaja do konvergence dohodkov, vendar na račun povečevanja razlik znotraj držav navkljub skokovitemu porastu srednjega razreda v DVR;
- 3) odcepitev od svetovnega trga ni rešitev, pač pa je rešitev rast in integracija ob ustreznih ustanovah ter uspešnih politikah redistribucije, ob rahljanju protekcionizma, odzivnejšem menedžmentu in dviganju izobrazbene ravni.

Nesporno je, da pri globalizaciji ne gre za igro z ničelno vsoto, pač pa za igro s pozitivnim rezultatom, v kateri – ob ustrezni strategiji in politiki (tudi redistribucije) – vsi dobivajo. Izpostavljam politiko, saj je ta lahko odločilna na poti doseganja takšne porazdelitve rezultatov globalizacije, ob kateri bomo vsi zmagovalci, čeprav to še ne bo pomenilo, da vsi v isti meri. V državah, ki imajo močnejšo politiko redistribucije, je manj odpora zoper globalizacijo in so zato višje na listi konkurenčnosti. V tistih, kjer ni ustrezne redistribucije, pa se bodo odpori krepili (ZDA¹⁷). V DVR skoraj ni

---

16. Meri neodvisnost in nepristranskost sodišč, integriteto celotnega nacionalnega pravnega sistema, varstvo lastninskih pravic, uveljavljanje pogodbenih določil in sporazumno reševanje sporov. Če posamezniki dvomijo o uresničitvi pravnih določil, to zmanjšuje njihovo pripravljenost za poslovne aktivnosti (glej Korez - Vide 2005: 97).

17. Eden od razlogov je, da povečevanje razlik ruši eno temeljnih načel ameriške demokracije, enakost priložnosti. Razslojevanje namreč povzroča, da imajo revnejši manj priložnosti za izobraževanje (glej Wolf 2007).

redistribucijskih politik ali pa so neustrezne, kar bo ob naraščajočih neenakostih vse večji problem (npr. Kitajska¹⁸).

Tradicionalne teorije dajejo osnovna izhodišča za pojasnjevanje globalizacije, terjajo pa niansiranje vplivov na različne družbene sloje (nekvalificirani, kvalificirani delavci), prek različnih kanalov (trgovina, TNI ...) in v različnih razmerah (strategijah, stopnji razvoja, pravni državi). Tako posodobljene so sposobnejše pojasniti, zakaj so učinki globalizacije pogosto v nasprotju s predvidevanji tradicionalne teorije. Zakaj na primer v DVR ne prihaja le do konvergence dohodkov, pač pa tudi do razslojevanja. Ali pa zakaj v razvitih državah visoko izobraženi (zaradi mednarodnega outsourcinga) niso nujno vedno zmagovalci globalizacije. Mnogo več tudi vemo o relativni teži vpliva tehnološkega razvoja, liberalizacije trgovine in finančnih pretokov (TNI) na porazdelitev koristi in stroškov globalizacije. Tehnologija, ne liberalizacija trgov ima močnejši vpliv. TNI povečujejo razlike v plačah v DVR (razvojno je to koristno), mednarodna trgovina pa jih zmanjšuje. Imajo pa učinki različno težo, ko gre za kratko- ali dolgoročnost.

Teoretično je manj jasno, kaj ukreniti v zvezi z učinki globalizacije, ki so prevladujoče vplivali na poglobljanje razlik med najrevnejšimi in najbogatejšimi znotraj držav. Toda obenem so se razvojne razlike med državami zmanjševale. Dolgoročno se je tehtnica nasploh nagnila v korist kapitala in znanja. V odsotnosti korektivne politike redistribucije, ki je nujna, če hočemo spodbujati trajnostni razvoj, dobivajo več premožnejši in boljše izobraženi. Postal je jasno, da je edina pot – tudi k popraviljanju razporeditve koristi in stroškov globalizacije – ekonomski razvoj, ki lahko, ob ustreznih politikah, posebno izobraževalni, dviga vse čolne v plimi globalizacije.

Nedvomno so delavci, posebno nekvalificirani, v primežu globalizacije kot objektivne tendence. Stiska pa jih tudi primež nesposobnosti, neznanja in zamujanja v razumevanju ali podcenjevanje teh tendenc s strani politike in menedžerjev. Delež plač v BDP se zmanjšuje, povečuje se nezaposlenost, padajo plače nekvalificiranih, vendar padajo tudi cene in nasploh raste blaginja. Stisk primeža je v veliki meri odvisen od politik in strategij, torej človeškega dejavnika, ki je konec koncev tudi »rodil« globalizacijo. Stiskajo ga protekcionizem, previsoka zaščita in subvencije dejavnostim, ki take, kot so, nepreobražene nimajo več perspektive. Stiskajo ga premajhna internacionalizacija, počasnost sodišč (šibka pravna država), pomanjkanje konkurence, pa tudi politiki in kapitalisti (tudi in zlasti novodobni kapitalisti in menedžerji v tranzicijskih državah), ki s kazanjem na »grdo« globalizacijo prikrivajo lastne slabosti (neznanje, prepozno ukrepanje), posledice tega pa potem valijo na zaposlene, ki v vse slabših medčloveških odnosih postajajo čedalje manj motivirani za krepitev produktivnosti, ki je srž konkurenčnosti. V kapitalizmu 21. stoletja ti novodobni kapitalisti pogosto poslušajo z metodami kapitalizma 19. stoletja.

Globalizacija je torej dobra služabnica, njeni učinki pa so odvisni od »gospodarjev«. Zato velja prisluhniti velikemu vojaškemu strategu Sun Cuju, ki mu pripisujejo misel, da zmagovalci storijo prave stvari ob pravem času. Zmaga je stvar izbire pravega trenutka

---

18. Med 2000 in 2005 se je delež delavcev v gospodarskem proizvodnju zmanjšal s 50 % na 42 %, kar pomeni verjetno najnižji delež na svetu (Subramanian 2008).

in ustreznega zagona. Prosvetljeni voditelji zmagujejo, ker vnaprej poznajo kritične informacije. Ni nujno, da imajo največjo armado. To velja tudi v primeru odzivanja na globalizacijo.

Daleč najboljša politika zaviranja dolgoročne tendence zmanjševanja deleža nacionalnega »kolača« (BDP), ki pripada delu, je izobraževanje nasploh in posebej usposabljanje za soočanje z vsemi nepredvidljivimi razmerami na svetovnem trgu in za internacionalizacijo poslovanja na vseh ravneh, ne le v gospodarstvu. Ker pa naraščajoče neenakosti ogrožajo eno temeljnih načel demokratičnih družb, to je enakost priložnosti (revni se ne morejo enako izobraževati), velja vzporedno odpravljati tudi neenakosti. Te po Perottiju ogrožajo izobraževanje na štiri načine. Prvič, ker visoka neenakost vodi v manj izobraževanja, drugič, ker zmanjšuje rodnost, tretjič, ker vodi v višjo politično nestabilnost, in končno, ker morajo zaradi velikih neenakosti države preveč trošiti za redistribucijo (glej *The Economist*, 19. oktober 2006: 94). Globalizacija je za majhne kot dihanje; če nehaš dihati, umreš. Temu sledi politika fleksibilnega trga dela in seveda nujno zagotavljanja socialne varnosti za poražence globalizacije, ki sami niso sposobni poskrbeti zase. Zanje je potrebno zagotoviti socialno zaščito. Tega se vse bolj zavedajo tudi strategji korporacij. Poleg tega pa bo ob staranju prebivalstva v razvitih državah potrebno biti prožnejši do imigracije delovne sile, saj niti to ne more zavreti upadanja števila aktivnega prebivalstva, kar bo tudi v Sloveniji temeljna razvojna omejitev. Če bi se današnji trendi nadaljevali, bi Italija do l. 2050 v svoji delovni sili potrebovala 45 odstotkov tujcev (Pritchett 2003: 2; 2008: 370). Na ta način bi zrhljali tudi enega od problemov današnje globalizacije, oviranje svobodnega pretoka delovne sile. Smithovemu *laissez-faire* je potrebno dodati (na kar v razvitih državah radi pozabljajo/-mo) *laissez-passer*. Ko je bilo veliko pretoka delovne sile v času velikih selitev iz Evrope v Severno Ameriko, so se tudi sadovi globalizacije enakomerneje porazdeljevali. Odpiranje trga za delavce iz DVR bi bila znatno večja pomoč njihovem razvoju kot vsi današnji napori. Če bi namreč razvite države v svoji delovni sili dovolile vsaj 3 odstotke tujcev, bi to v DVR prineslo za 156 milijard dolarjev prirastka k svetovnemu BDP. To je sicer manj kot 1-odstotni prirastek, pa vendar je bistveno več, kot znašajo koristi od liberalizacije mednarodne menjave (Pritchett 2003: 3). Zato ne preseneča, da Pritchett trdi, da bosta v 21. stoletju nacionalizem in omejitev migracije delovne sile postala popolnoma napačni usmeritvi (Pritchett 2008: 358 in 370). Navkljub očitnim ekonomskim učinkom pa imigracija ostaja velik politični problem, saj je le 20 odstotkov prebivalcev razvitih držav naklonjenih povečanju imigracije delovne sile (Pritchett 2008: 372). Toda sposobni voditelji morajo biti sposobni udejanjati ne le »cash« logiko (maksimiranja kratkoročnih finančnih koristi), pač pa tudi razmišljati strateško, dolgoročno in poslušati, ne pa »ubijati« sle s slabimi novicami.

Literatura

- Beinhocker, Eric D., Farrell, Diana, in Zainulbhai, Adil S. (2007): Tracking the Growth of India's Middle Class. *Mc Kinsey Quarterly*. Dostopno prek: <http://www.ieco.clarin.com/2007/10/29/indiasmiddleclass.pdf>.
- Berman, Eli, Bound, John, in Griliches, Zvi (1994): Changes in the Demand for Skilled Labor within US Manufacturing: Evidence from the Annual Survey of Manufacturers. *Quarterly Journal of Economics*, 109 (2): 367–397.
- Bhagwati, Jagdish (2004): *In Defense of Globalization*. New York: Oxford University Press.
- Brown, Drusila K., Derdorf, Alan, in Stern, Robert (2003): The Effects of Multinational Production on Wages and Working Conditions in Developing Countries. NBER Working Paper No. W9669, maj.
- Bryan Lowell L., in Fraser, Jane N. (1999): Getting to Global. *The Mckinsey Quarterly*, November 1999. Dostopno prek: http://www.mckinseyquarterly.com/article_abstract.aspx?ar=364&l2=21&l3=33&srid=378&gp=1 (29. 11. 2007).
- Collier, Paul, in Dollar, David (2002): *Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy*. Washington, N.Y.: World Bank, Oxford University Press.
- Crook, Clive (2007): End Global Inequality; be a Luddite. *Financial Times*, 22. oktober: 9.
- Davis, Donald (1996): *Trade Liberalization and Income Distribution*. NBER Working Paper, No. 5693. Cambridge (Mass.): National Bureau of Economic Research.
- Dew-Becker, Ian, in Gordon, Robert (2006): Where Did the Productivity Growth Go? Inflation Dynamics and the Distribution of Income. NBER Working Paper No. 11842.
- Economics (1999): *Making Sense of the Modern Economy*. London: The Economist v sodelovanju s Profile Books, Ltd.
- Edmonds, Eric, in Pavčnik, Nina (2006): International Trade and Child Labor: Cross-country Evidence. *Journal of International Economics*, 68: 115–140.
- Edmonds, Eric, Pavčnik, Nina, in Topalova, Petia (2007): Trade Adjustment and Human Capital Investments: Evidence from Indian Tariff Reform. Working paper No. 12884. National Bureau of Economic Research, Inc., ZDA.
- Ekholm, Karolina, in Ulltveit-Moe, Karen-Helene (2007): Offshoring May Reduce Income Inequality in Short Term. Dostopno prek: www.voxeu.org/index.php?q=node/428 (26. 9. 2007).
- Feenstra, Robert, in Hanson, Gordon (1996): Globalization, Outsourcing, and Wage Inequality. *The American Economic Review*, 86 (2): 240–245.
- Franzini, Maurizio, in Pizzuti, Felice R. (2000): *Globalization, Institutions and Social Cohesion*. Heidelberg: Springer.
- Geishecker, Ingo, in Görg, Holger (2007): Who are the Winners and Losers from Outsourcing? Dostopno prek: www.voxeu.org/index.php?q=node/57 (29. 7. 2007).
- Giddens, Anthony (2002): *A Runaway World; How Globalization is Reshaping our Lives*. London: Profile Books Ltd.
- Giles, Chris (2007): Globalisation Generates Dark Thoughts. *Financial Times*, 23. julij: 2.
- Goldberg, Koujianou, in Pavčnik, Nina (2007): Distributional Effects of Globalization in Developing Countries. NBER Working Paper No. 12885.
- Held, David, in McGrew, A. (2002): *Globalization/Anti-Globalization*. Cambridge: Polity.

- IMF Survey (2006). Forum: Morality in a Material World? 13. marec: 76–77.
- IMF (2007a): World Economic Outlook 2007. Spillovers and Cycles in the Global Economy. Washington D.C., april.
- IMF (2007b): World Economic Outlook 2007. Globalization and Inequality. Washington D.C., oktober.
- Jansen, Marion, in Lee, Eddy (2007): Trade and Employment; Challenges for Policy Research. Ženeva: WTO/ILO.
- Jaumotte, Florence, Lall, Subir, Papageorgiu, Cris in Topalova, Petia (2007): Technology Widening Rich-Poor Gap. IMF Survey, 10. oktober.
- Jaumotte, Florence, in Tytell, Irina (2007a): Globalization of Labor. Finance&Development, IMF, junij: 20–21.
- Jaumotte, Florence, in Tytell, Irina (2007b): Technology Widening Rich-Poor Gap. IMF Survey, IMF, 10. oktober.
- Kindleberger, Charles (2000): The Historical Roots of Globalization. Global Focus, 12 (1): 17–26.
- Korez - Vide, Romana (2005): Postavitev sistema indikatorjev za spremljanje globaliziranosti gospodarstva. Doktorska disertacija. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta Univerze v Mariboru.
- Krugman, Paul (1999): The Accidental Theorist and Other Dispatches from the Dismal Science. Harmondsworth: Penguin.
- Kuznets, Simon (1955): Economic Growth and Income Inequality. American Economic Review, 45 (1): 1–28.
- Lawrence, Robert. Z. (2007): The Globalisation Paradox: More Trade Less Inequality. Dostopno prek: <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/524> (26. 9. 2007).
- Lee, Eddy, in Vivarelli, Marco (ur.) (2004): Understanding Globalization, Employment and Poverty Reduction. New York: Palgrave Macmillan.
- Lucas, Robert E. (1988): On the Mechanics of Economic Development. Journal of Monetary Economics, 22: 3–42.
- Lucas, Robert Jr. (2000): Some Macroeconomics for the 21st Century. Journal of Economic Perspectives, 14 (1): 159–168.
- Macartney, Jane (2006): Wave of Chinese Tourists Shoppers Floods the High Streets of Europe. Times on-line, 15. julij.
- Meschi, Elena, in Vivarelli, Marco (2007): Globalization and Inequality, Discussion paper No. 2958. Bonn: IZA, julij.
- Michie, Jonathan (ur.) (2003): The Handbook of Globalisation. VB in ZDA: Edward Elgar.
- Milanović, Branko (2002): Can We Discern the Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from Household budget Surveys. The World Bank Development Research Working paper No. 2876, avgust.
- Milanović, Branko (2005): World Apart; Measuring International and Global inequality. New Jersey US: Princeton University Press.
- Minford, Patrick (1988): International Trade Patterns. Discussion paper No. 237, april. London: CEPR.
- North, Douglas (1990): Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Political Economy of Institutions and Decisions. Cambridge: Cambridge University Press.

- OECD (1996): Trade, Employment and Labour Standards: A Study of Core Workers' Rights and International Trade. Pariz.
- OECD (2005): Potential Offshoring of ICT-Intensive Using Occupations. Working Party on the Information Economy, DSI/ICCP/IE(2004)19/FINAL.
- Pritchett, Lant (2008): The Future of Migration; Irresistible Forces Meet Immovable Ideas. V E. Zedillo (ur.): The Future of Globalization: 358-383. New York: Routledge.
- Ravallion, Martin, in Chen, Shauhua (1997): What Can New Survey Data tell us about Recent Changes in Income Distribution and Poverty? The World Bank Economic Review, 11: 357–82.
- Ricardo, David (1817/1963): The Principles of Political Economy and Taxation. Homewood: Irwin.
- Robbins, Donald (1996): Evidence on Trade and Wages in Developing World. OECD Development Centre Technical paper No. 119, december.
- Rodrik, D. (1997): Has Globalization Gone too far? Washington, D.C.: Institute for International Economics.
- Rodrik, Dani (2002): Globalization for Whom? Harvard Magazine, 104 (6): 29.
- Rodríguez, Francisko, in Rodrik, Dani (2000): Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence. V B. S. Bernanke in R. Kenneth (ur.): NBER Macroeconomics Annual 2000. Cambridge: The MIT Press.
- Romer, Paul M. (1986): Increasing returns and Long term Growth. Journal of Political Economy, 5: 1002–1037.
- Romer, Paul M. (1990): Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy, 98: S71–S102.
- Romer, Paul M. (1994): The Origins of Endogenous Growth. Journal of Economic Perspectives, Winter.
- Salvatore, Dominick (2001): International Economics, sedma izdaja. New York: John Wiley & Sons.
- Sanz, Ismael (2005–2006): Is There Any Race to the Top of Productive Government Expenditures? Evidence from OECD Countries (1970–1997). European political Economy Review, 3 (2): 29–52.
- Samuelson, Paul (2004): Where Ricardo and Mill Rebut and Confirm Arguments of Mainstream Economists Supporting Globalization. Journal of Economic Perspectives, 8 (3): 135–146.
- Silva, Julie A. (2007): International Trade and the Changing Demand for Skilled Workers in High-Tech Manufacturing. University of Florida, CES 07-22, avgust.
- Slaughter, Metthew J. (1998): International Trade and Labour Market Outcomes: results, questions and policy options. The Economic Journal, 108 (405): S1452–S1462.
- Stare, Metka (2006): Outsourcing storitev v okviru razširjene EU. Teorija in praksa, 43 (1/2): 201–220.
- Subramanian, Arvind (2008): What China is Doing to Its Workers?. <http://www.petersoninstitute.org/org/publications/opeds/oped.cfm?ResearchID=885> (3. 3. 2008).
- Svetličič, Marjan (2003): Naivni patriotizem. Gospodarski vestnik, 10. november: 42–43.
- Svetličič, Marjan (2004): Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu. Ljubljana: Založba FDV.

- Svetličič, Marjan (2005): Slovenski delavec v primežu globalizacije. Ljubljana: Zveza društev za kadrovske dejavnosti Slovenije. Kadri, 11 (14): 11–24.
- Svetličič, Marjan (2007): Izobraževanje in konkurenčnost gospodarstva. V A. Kramberger in S. Pavlin (ur.): Zaposljivost v Sloveniji: 214–247. Ljubljana: Založba FDV.
- The Economist (1996): Trade and Wages, 7. december: 90.
- The Economist (1997): Second Thoughts about Globalisation, 21. junij: 86.
- The Economist (2006): The New Titans; A Survey of the World Economy, 16. september: 34.
- The Economist (2006): Slicing the Cake, 19. oktober: 94.
- The Economist (2007): Economic Focus; Smaller Shares, Bigger Slices, 7. april: 72.
- Vernon, Raymond (1966): International Investment and International Trade in the Product Cycle. Quarterly Journal of Economics, 80: 190–200.
- Wallace, Laura (2004): Freedom and Progress; Interview with Nobel Prize Winner Amartya. Sen. Finance and Development, september: 4–7 .
- Wilson, Dominic, in Purushothaman, Roopa (2003): Dreaming with BRICs: The Path to 2050. Goldman Sachs Global Economics, Paper No. 99.
- WTO (2004): World Trade Report 2004. Exploring the Linkage between the Domestic Policy Environment and International Trade. Ženeva.
- Wolf, Martin (2007): Why America Will Need Some Elements of Welfare State. Financial Times, 12. februar.
- Wood, Adrian (1994): North-South Trade, Employment, and Inequality: Changing Fortunes in a Skill-driven World. Oxford: Clarendon Press.
- Wood, Adrian (1998): Globalisation and the Rise in Labor Market Inequalities. The Economic Journal, 108 (450): 1463-82.
- World Bank (2007a): Global Economic Prospects 2007; Managing the Next Wave of Globalization. Washington D.C.
- Zhu, Suzane C., in Treffer, Daniel (2005): Trade and Inequality in Developing Countries: A General Equilibrium Analysis, Journal of International Economics, 65 (1): 21–48.

Naslov avtorja:

Marjan Svetličič

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede

Center za mednarodne odnose

Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana

e-mail: *marjan.svetlicic@fdv.uni-lj.si*